

ПРО НАРАТИВНО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОВОРОТ В ІСТОРІОЛОГІЇ

Одним з найцікавіших явищ у розвитку філософсько-історичного знання другої половини ХХ століття стала поява лінгвістичної версії критичної філософії історії. На англо-саксонському інтелектуальному ґрунті в 60-х роках від аналітичної філософії мови відбрунькувалася окрема область її досліджень – філософія мови історичного наративу (Ф. Анкерсміт, Л. Мінк, С. Банн, Х. Келнер, Л. Госман, Ф. Кабарда та Г. Вайт). Основоположною характеристикою наративно-лінгвістичної історіології є намагання розглядати світ історії як лінгвістичну конструкцію.

Для цієї нової філософії історії текст є не просто шар, крізь який ми дивимося на минулу історичну реальність. Текст – це те, на що в першу чергу повинен дивитися історик, тобто текст – це центр історичної роботи. На противагу старій філософії історії нова постулює не-очевидність і не-прозорість історичного тексту, підкреслює важливість і складність його прочитання, що веде до концентрації уваги автора й читача на конфліктах, коливаннях, амбівалентностях, двозначностях тексту, в яких і виявляється ця «не-прозорість».

Реальність є те, що позначається, тобто референт. Міркуючи про референційність історичного тексту важливо чітко розуміти, про який саме тип історичного тексту йде мова. У історії й у філософії історії прийнято розрізняти первинний історичний текст – автентичне історичне (археологічне, літературне, художнє) джерело, смисл і значення якого задані конкретно-історичним соціокультурним фоном та самосвідомістю автора, і вторинний історичний текст – наукові статті, монографії, що реконструюють історичну реальність на основі знання первинних текстів. Це знання досягається проникненням дослідника всередину первинного тексту і переробкою його смислу й значення в контексті нових соціокультурних обставин. З нашої точки зору, вторинному історичному тексту (а саме про нього йде мова в новій філософії історії) завжди повинен відповідати референт. Він репрезентує ту реальність, яка відображається в тексті.

Отже, наративна філософія історії бачить історіографічні проблеми навколишнього світу як проблеми в першу чергу текстуальні й лінгвістичні і пробує вирішувати їх лінгвістичними засобами та методами. Наратив для нових філософів історії не є просте оповідання (telling story). Всі асоціації із звичною нарацією тут недоречні. Йдеться не менше, ніж про наратив «як спосіб історичної інтерпретації», і ключовим словом тут є мова. Слова наративу є для них свого роду гачки, чіпляючись за які реальність входить в мову. На думку цих нових істориків документи відображають лише частину минулого, тому історичному необхідна також апелювання до естетики, літератури, мистецтва, і нарешті до свого «Я».

Наратив нової філософії історії задається системою виразних засобів (художньою мовою), а також особистим досвідом (враженнями і переживаннями) дослідника. Правда, нова філософія історії постійно вказує на необхідність корегуючої ролі референта в написанні наративу, але мова наративу при цьому все таки абсолютизується. Так через мову наратив вводить читача в свій світ художньої реальності, постійно укріплюючи й підтверджуючи її необхідними виразними засобами. При цьому сам автор наративу вже знаходиться всередині цієї реальності і для нього виразні засоби перетворюються на події цієї реальності, художньої, а не історичної. Автор наративу вводить і читача не в світ об'єктивної історичної дійсності, вільно інтерпретованої в контексті його самосвідомості і даної соціокультурної ситуації, а в світ художньої рефлексії, в світ ідеального, і в цьому випадку існування референта стає неефективним, орієнтація на нього втрачає будь-яке значення.

Захоплення представників наративної історіології риторикою формує не наукове, а художнє відношення до історичного тексту; висловлювані в ньому події підкоряються не логіці їх дійсного розвитку, а логіці побудови тексту художнього твору, законам

умовності вибраного жанру. Якби не постулат референційності, то історичний наратив нових філософів історії неможливо було б відрізнити від наративу літературного. Основна ж їх відмінність полягає все таки в тому, що історичний наратив, незважаючи на те, що він може містити в собі фантазію й вигадку, все ж таки при цьому зберігає необхідний для науки (знання) ступінь адекватності об'єктивній дійсності. У літературному ж наративі зміст дійсності може ідеалізуватися і не співпадати із справжньою реальністю. Нова філософія історії якраз і прагне створити такий історичний наратив, який був би одночасно результатом дослідницької діяльності (дискурсу) і художньої творчості.

Першим найповніше сформулював цей механізм наративної філософії історії Гейден Вайт в роботі «Метаісторія: історична уява в ХІХ столітті» (1973 р.). Тут Вайт досліджує стиль роботи істориків ХІХ століття (Мішле, Ранке, Токевіля, Буркгарда) і виявляє різні характеристики історичного процесу, запропоновані ними, а також стиль роботи філософів історії ХІХ століття (Гегель, Маркс, Ніцше, Кроче) і виявляє можливі теорії філософії історії. Він підкреслює, що «вважає історичну роботу дослідженням вербальних структур у формі наративного прозаїчного дискурсу, що має на меті можливість наративу бути моделлю минулих структур і процесів для того, щоб, репрезентуючи їх в наративі, пояснити якими ж насправді були ці процеси. Мій метод формальний. Я не буду, як це роблять інші історики, аналізувати, що в роботах істориків і філософів історії ХІХ століття було добре або погано, чи відповідають вони реальному історичному процесу чи ні. Я прагнутиму ідентифікувати структурні компоненти цих робіт» [1, 23]. Вайт підкреслює, що теорії й концепції аналізованих ним мислителів менше всього залежать від точного викладу історичних фактів і рефлексії над цими фактами.

На наш погляд, немає потреби вважати, що лінгвістика, література та історія створюють якесь нове мета-поле для історичних досліджень. Їх уніфікація навряд чи можлива. Об'єднати лінгвіста й філософа може лише проблема історичної інтерпретації. Та головний критерій роботи історика – свідчення – залишається в лінгвістиці незатребуваним.

Література:

1. Уайт Хайден. Метаистория. Историческое воображение в Европе ХІХ века. – Екатеринбург, 2002.